

Els costums, els fets, els noms, les dites de la nostra gent de mar, desapareguda no fa pas gaire temps, són evocats amb llenguatge poètic i melangia pel mataroní, resident a Perpinyà, Jaume Lladó i Font, conservador d'Antiguitats del Departament dels Pirineus Orientals.

Tot l'univers de la gent de mar mataronina avui ja és història de la ciutat.

LA GENT DEL MAR. UN POEMA MORT SOTA LES XARXES

Hi havia una vegada, enllà dels límits de la via del ferrocarril que separava la ciutat, d'esquena a la mar, tot un món impregnat d'una gran humanitat i d'una exquisida riquesa d'ànima. Virtuts mai dissimulades per uns rostres colrats pel sol i cremats per la salina, i amb un llenguatge eixut.

La nostra gent de mar, no fa molt definitivament desapareguda amb tot llur bagatge, ha pagat el feixuc tribut al mot progrés.

Ja deia el nostre Poeta (1):

"... A gambades, va arribar-nos un progrés
que movia estranyes febres poble endins;
quan naixia el règim seu, prosaic i obès,
se'ns moria un regne verd, de mar i pins ..."

Voldríem evocar, amb melangia, alguns aspectes d'aquest univers conegut, que s'ha incorporat definitivament a les pàgines fossilitzades de l'etnografia popular de casa nostra.

LA CONFRARIA DELS PESCADORS.

Com d'altres gremis encara vivents, reminiscències d'institucions medievals, la Confraria dels Pescadors era inspirada per un gran esperit de solidaritat. El seu patró era sant Pere Pescador i és amb molta dignitat i orgull que els seus membres arboraven la bandera del gremi, coronada per una barca, durant certes manifestacions cíviques. Entre elles, la policroma processó de les Santes Patrones de la ciutat.

La Confraria, que portava ajuda i socors als confreres desemparats, es nodria mercès a un percentatge obtingut dels beneficis de la pesca. La se-

va seu radicava en l'antic Cafè de Mar o Cooperativa, avui venerable ruïna que caldria fer reviure. Potser seria el lloc adient per a instal·lar-hi, penso a vegades, el Museu Marítim de la ciutat i de la seva demarcació marítima.

Volem una prova del bell exponent de solidaritat que animava la nostra gent de mar? Ella la trobem en el moment que el maltemps, d'una manera inesperada, feia bramar la mar. Tothom baixava a la platja. I espatlla contra espatlla, les barques platja amunt eren tirades, lluny de l'abast de les onades.

Ja fa molts anys, l'operació de llevar les barques arribades que eren de la pesca, era efectuada per quatre bous propietat del gremi. Més endavant fou instal·lat un sistema de tracció elèctrica que accionava un cable d'acer, sistema menys arcaic que el dels bous, però que no havia arribat mai a assolir una completa seguretat. Recordem encara el cos exànim, recargolat per terra, de l'operari que l'accionava i que morí a causa de la descàrrega elèctrica rebuda.

Un fet menys tràgic però que confirma aquesta deficiència, fou una vegada on, palers i pescadors aferrats al cable d'acer a conseqüència d'un fals contacte elèctric, es recargolaven per terra, accionats per una força invisible...

El Perol fou una altra realització del gremi. Era el lloc on s'hi tintaven les xarxes per llur conservació i estava situat cara mar, més enllà de Can Maitanquis. El producte de base per tractar-les era la "purrina" o extret de pi. Hi havia dos safareigs. Un era conegut pel "sot gros" i l'altre pel "sot petit". En aquesta operació hi participava la tripulació amb el seu patró al davant.

I si parlem de les xarxes, potser caldria parlar, per cloure, de totes les *remendaires* que, assegudes damunt la sorra, refilaven el seu dibuix laberíntic, envoltades de sol, mar i sorra.

ELS PALERS.

Els palers eren els personatges cabdals del món mariner. Pels pescadors eren el tret d'unió entre la mar i la terra. Llur elecció s'efectuava per la diada de sant Pere Pescador, al vespre. Els candidats calia que s'inscrivissin el dia abans. Solament es tirava a la sort un candidat. L'afortunat quedava automàticament elegit "cap de pal" i a ell li corresponia el dret d'escollir els altres palers restants. Llur retribució era feta gràcies a un percentatge obtingut dels beneficis de la venda de la pesca. Sabem que l'any 1957 era estimat en un 4 per cent.

L'equip de palers es dividia en dos torns. Un estava de servei al matí i l'altre a la tarda. Durant la nit i per fer front a qualsevol contingència hi havia dos palers que estaven de guàrdia i dormien en el "pis dels palers" situat a la casa del "baròmetre". L'esmentada casa, de construcció modesta, amb parets emblanquinades i portes i finestres pintades de blaus, existent encara actualment, es troba situada entre can Maitanquis, bar d'una gran tradició salada, i l'antic passatge per on passava, amb gran estrèpit, el ferrocarril. També s'hi veu

encara, a l'interior d'una fornícula, el baròmetre, autèntica peça de museu, i que tantes vegades havia estat interrogat pels pescadors. És tot un símbol. Un accessori capital que s'hi trobava també, era una campana. De mal presagi era quan sonava. La gent de mar la coneixia per la campana del *socorro*.

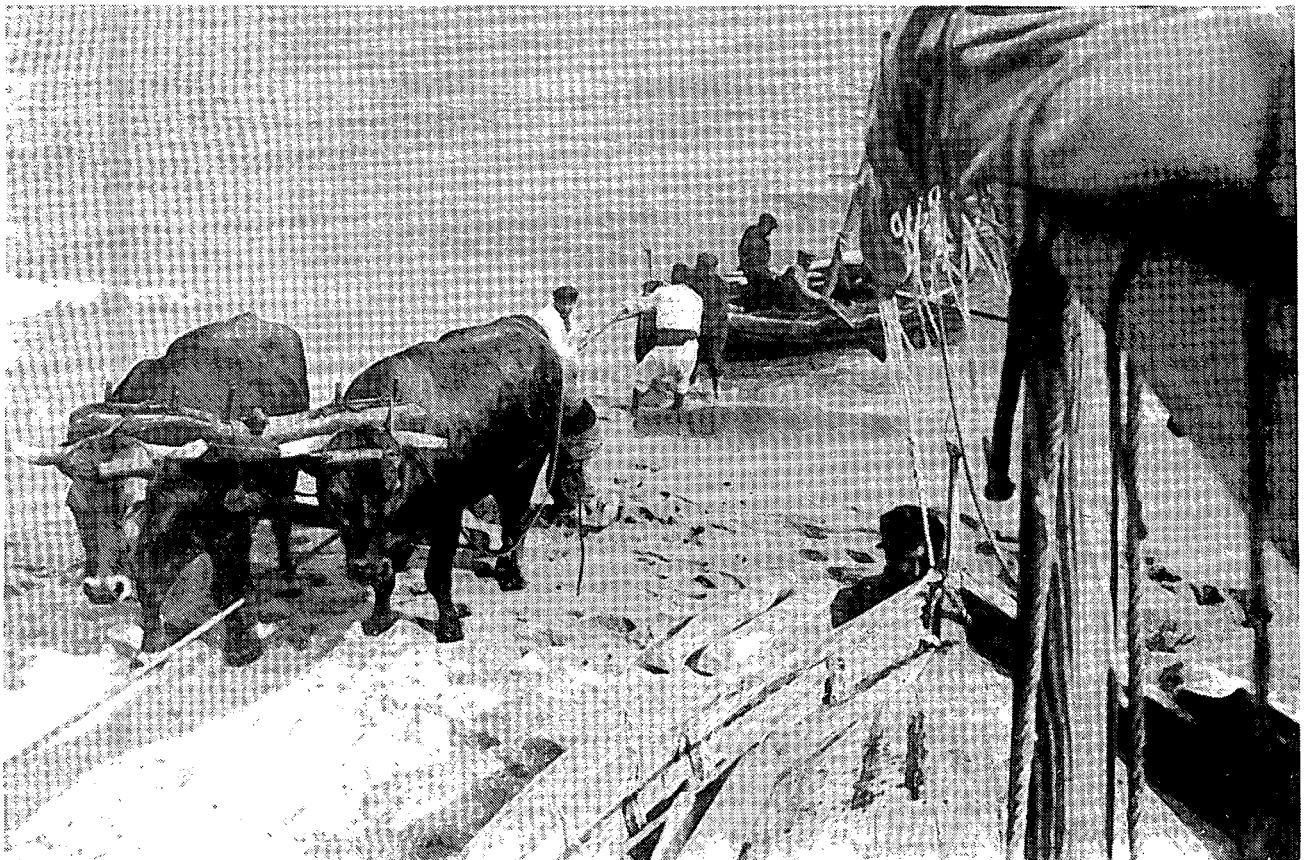
Quan durant la nit una barca era forçada a entrar per qualsevol raó, el *sereno* era l'encarregat d'avisar els palers, en cas que aquests no se n'haguessin adonat.

En veritat, la vida incerta de la gent de mar reposava sovint en les mans dels palers. Homes de cames arremangades i sempre a punt.

"L'ABANDERADO", els pals i altres.

Varar una barca era sempre tot un espectacle. Veure-la lliscar àgilment damunt el llit de pals, ben engreixats de sèu, llençats un darrera l'altre d'una manera magistral i perfectament sincronitzada, fins que la proa feria l'onada fent-la sagnar de blanca escuma, valia bé la pena de baixar de ciutat.

L'arribada de les barques no tenia tampoc equivalent. Si la mar era una mica grossa l'atracció era encara més forta. Encara que aquesta cir-

Traient la barca amb els bous (1905?)
MASM. Arxiu Fotogràfic. Fotografia Francesc Spà Salarich.

cumstància exigia una total coordinació, ans del contrari l'embarcació riscava de restar ensorrada en el millor dels casos.

Sovint l'*abanderado* era l'ase dels cops o el cap d'esquila de l'operació. Aquest càrrec era passatger, però molt sol·licitat. A la fi, i en premi del treball executat, sempre hi queia un grapat de peix o algun pop difícil d'arrossegar.

La tasca de l'*abanderado* consistia a aixecar un bastó, més que bandera, amb un pallissot vermell clavatejat en la seva part superior. Al crit "d'hissa!" dels palers, just al moment que la barca arribava a cavall d'una onada, "en terra", ell havia de fer senyal per indicar el moment precís que calia fer tracció la màquina situada més amunt. Passar la бага del cable d'acer al "ganxo de proa", mentre un altre llençava un pal que quedava pres dessota de la quilla, i exercir la tracció eren funcions que demanaven marxar d'una manera rigorosament sincronitzada.

I així, pal darrera pal, i entre "hissa" o "fora" o bé "amolla", i sovint algun renec, la barca, fos la "Francisca" o "La Unió", muntava platja amunt.

Al crit final d'"amolla" l'*abanderado* calia que fes tot un festival d'arabescs, ran de terra, que provocava que el cable fos afluixat, podent extreure així el seu ganxo. Tot seguit, palers i tripulació

de l'embarcació entrada l'arrosseaven de nou vers ran d'ona, a l'espera de les altres embarcacions que es perfilaven i es balancejaven a l'horitzó.

Una vegada la barca ben amarrada amb una forta corda i un seguit de cables, sovint un parell de pals ben calats a popa, les operacions de transport de les caixes i paneres de peix vers el *rotllo* començava.

EL ROTLLO.

El *rotllo* era un cercle metàl·lic, sostingut per unes barres de ferro verticals amb d'altres que s'entrecruaven per tal de donar més soliditat al conjunt. Era fet sens la més mínima recerca artística.

Estava situat gairebé enfront del carrer de Sant Antoni, vora l'antic emplaçament de la via del ferrocarril. Limitava d'un costat amb una font monumental feta de pedra tallada, i de la qual, si els meus records són bons, mai no n'havia vist rajar l'aigua. En el seu costat oposat hi havia un *merendero*, Can Dimas, reputat per la seva bona cuina marinera. A través de tot el fustam del *rotllo*, clavetejat i repintat, i altra vegada pintat de blau, s'hi podien ben estudiar les seves diverses etapes progressives de construcció.

El *rotllo*, doncs, era l'indret on es subhastava el peix. A finals de tarda era molt animat. Era

El rotllo (1920?) MASM. Arxiu Fotogràfic.

l'hora que els pals dels bous, o llurs veles, si feia bon vent, començaven a apuntar-se entre cel i ones. Eren seguits sempre per un estol de gavines ben amatents a les operacions de la tria del peix a bord, car sempre hi queia quelcom per nodrir llur insaciable goludesia. Era l'hora també que els palers entraven en acció.

Vist a vol d'ocell, el *rotllo* devia prendre constantment la visió de polícromes i extraordinàries natures mortes. Entorn d'aquest festival de color i d'agonia, badocs barrejats amb els peixaters i peixateres esperaven el moment de la subhasta. Un estrident *va per peles!* iniciava la funció, que era seguida per una espècie de lletania on les xifres del subhastador prenien caràcter de rosari mariner.

No era precisament el rosari allò que es deia si alguna vegada dos adquisidors, peixaters o peixateres, coincidien amb el *jo!* sinònim de comprador. Perquè justament cal dir que certes peixateres tenien un nervi i un llenguatge que molts carreters haurien envejat.

Era però, un temps on el peix congelat es desconeixia, i els hotelers, gairebé encara per inventar, no l'acaparaven. El peix de la nostra costa arribava del *rotllo* al mercat. Menjar espardenyes o una bona sopa de rap no era privilegi d'adinerat.

LÈXIC MARINER.

Els pescadors, com la nostra gent del camp, tenien un lèxic ben idoni a ells. En ell s'apuntava llur agudesia i un accentuat esperit d'observació. A vegades era impregnat d'un conglomerat d'ingenuitat o bé, gent maliciosa, d'una refinada ironia. Bella mostra eren els motius personals que gairebé tots portaven i que més endavant evocarem.

Però sabien també dir les coses amb una certa poesia. Quan el vent despentinava les onades deixant veure una cresta d'escuma blanca, deien que el mar feia cavalls. Si la mar era calma, deien que era mar petita o com un plat. Quan era molt moguda, tràngol. Si era molt núvol, deien que el cel era molt serrat i si les boires baixaven del costat Nord, deien que assenyalaven vent de tramuntana. Si al contrari, venien de migjorn, era vent "de terra" que es preparava. Si les boires eren arrossegades pel mestral anunciaven vent de "car de fora" o "de la creu".

Llur intuïció meteorològica, filla de la pràctica i del constant contacte amb els elements atmosfèrics, els feia pressentir determinats canvis. Sabien que el fort sol, *quan el sol està ben alt*, moltes vegades determinava que el vent es parés. Quan es produïa aquest fenomen deien que *el sol picassarà el cap del vent*. Al capvespre, a l'ho-

ra del crepuscle avançat, dels múltiples reflexos que es produïen entorn de l'aletejar dels remos, ells en deien *llambrar l'aigua*.

El fons marí, ben familiar, no tenia cap secret per a ells. Així, cada roca o accident tenia un nom més o menys descriptiu, que sobretot els permetia de situar-se. D'aquests topònims subaquàtics en recordem els següents. Alguns parlen per ells sols. Dels altres ens demanem son veritable significat.

- El sot de les Cabres
- Cap sa Tira
- La Barbada del Ga
- Roca d'Alga
- La Barra
- Els Codonys
- El Turonet de la Galera
- La Galera
- Els Castells
- La Trencada
- La Matella
- El Turó Negre
- En Not
- La Fonera
- Els Turons de Garraf
- Les Barres
- La Regana
- La Reganeta
- Les Punes
- Can Portella
- El Barroguell
- La Roca Llarga
- El Carril
- Els Colls
- Can Bou
- Els Turons

Naturalment, aquesta llista no pretén ésser exhaustiva. Ens hem limitat a transcriure tots aquells que d'ací i d'allà, ens ha estat possible de recuperar.

Cada element component de la barca, o bé dels accessoris corresponents, tenien una denominació ben particular. No ens estenem sobre el particular car ens adonem que ens desviaríem de l'objectiu del nostre treball. En direm algun, però, per tal de donar una idea de llur vocabulari fantasiós.

Qui no haurà vist un paquet de suros, mal tallats, lligats i coronats per una banderola, balancejant-se damunt l'aigua? No és cap secret per ningú que això no era altra cosa que la indicació de l'emplaçament d'una nansa. Però sempre ens hem demanat perquè la nostra gent de mar l'anomenaven *cap de mort*. Seria un avís a un eventual pillot?

MOTIUS.

Curiosa era l'agudesia i la promptitud que tenia l'home de més enllà de la via, en batejar el seu pròxim amb un motiu que, li agradés o no; li quedava aferrat per la vida. Era menester un defecte físic, una manera d'ésser del personatge o haver estat l'autor d'una facècia més o menys innocent, per merèixer inexorablement el motiu. Agradés o no, em sembla que entre ells era sempre ben acceptat.

Seguidament en consignarem alguns, que gairebé no val la pena comentar perquè parlen ja tots sols. N'hi ha d'altres dels quals tampoc res no se'n pot dir car caldria anar molt lluny per conèixer el seu veritable significat i origen.

- En Beco
- En Tumites
- El Milord
- En Cinto
- En Tuta
- En Pistoleta
- En Sorrader
- En Gestos i Males Cares
- El Lleig
- En Grapa
- En Xeco
- El Registro
- En Sopes
- En Timbals
- El Parent
- En Frega Panxes
- El Vicari
- En Carcanyola
- En Pastafang
- En Nau
- El Llamp
- El Rata
- El Palolo
- En Butxaques
- En Jesús que torna
- En Licus
- En Ramon Brut
- En Llambrai (mestre d'aixa)
- En Xim
- En Rocosa
- En Terenci
- En Baletes
- En Moix
- En Cudert
- En Xambuc
- En Xicoi
- En Canet
- El Garbat
- En Xo
- En Neula
- En Llobarro
- El Manquet
- En Punyaleta
- En Xandri

- El Tit
- En Dents
- En Xerimequi
- El Nas de Mort
- El Manso
- L'Andalús
- En Paratons
- En Llamp de Déu

Hem tingut ocasió també, d'anotar, sens pretendre una llista exhaustiva, el nom de les llars d'alguns pescadors.

- Ca l'Aleix
- Cal Liret
- Cal Tula
- Cal Bocanegra
- Cal Roig
- Cal Paqueño
- Ca la Pell i l'Os
- Cal Ros
- Cal Monjo
- Can Xavarones
- Ca l'Estrella
- Can Calçons
- Cal Maduixa

ORIGEN D'ALGUNS MOTIUS.

A títol d'exemple i per il·lustrar l'origen d'uns quants motius, n'esmentarem alguns que ens sembla que són ben representatius.

El Minyó.— Aquesta persona tenia per costum de dir molt sovint, durant la conversació, el mot "minyó", sempre que es referia a una tercera persona.

El Metge que ve de fora.— Es tracta d'un mariner que va anar a carregar tomàquets a València i desorientat, va passar de llarg de Mataró. De la paret de Can Maitanquis no va passar pas desapercebut!

El Sonoro.— En Castellà, molt de jovenet, un dia tenia una conversa molt animada amb En Manquet. Ho feia d'una manera molt vehement. A partir d'aquest dia el "santorat" mariner s'enriquia amb un altre element... Encara que també era conegut pel *Noi de la Ferma*.

Amet a Tuta.— Tenia un defecte a la boca que li impedia de parlar correctament.

En Burringues.— Tingué la mala sort, una vegada, d'ésser mossegat per un ase. D'aquest fet li quedà una cicatriu i un motiu.

En Fora Pols.— Tenia la constant obsessió de fer treure la pols de la barca.

UN MOTIU D'ANTOLOGIA.

Un cert vespre, un administrador de la Cooperativa de Mar, que portava la recaptació de la jornada, passant pel carreró on passava el carril, més enllà del passatge a nivell del carrer de Sant Antoni, lloc sinistre i tenebrós, va ésser robat. Més exactament, va simular un robatori per apropiar-se, sens despertar sospites, d'una certa quantitat de diners. En aclarir-se la veritat, la nostra gent de mar li posà un motiu molt adient, *el Dofí de la Via*.

Sabut és que el dofí no vacil·la un instant per a foradar les xarxes dels pescadors, si cal, per a emportar-se'n bona part del producte de llur pesca. En aquest motiu hi trobem ben representada l'agudesia de la inefable gent de mar.

UNA RESPOSTA CONTUNDENT.

Ja hem dit que els mariners, a desgrat o no, acceptaven entre ells uns costums i un tarannà propis.

En Mas i Merda un dia es trobava reparant una xarxa, estesa al sol, afer habitual dels pescadors, especialment al matí, o bé quan el temps no permetia d'anar en mar.

Arribaren a la platja uns senyors que precisament el cercaven. Un d'ells s'adreçà al primer mariner que trobà, i pura casualitat, aquest no era altre que *En Mas*.

— Escolti —li demanà—, sap on és *En Mas i Merda*?

En Mas sens immutar-se respongué:

— *En Mas* sóc jo i la *Merda* vostè!

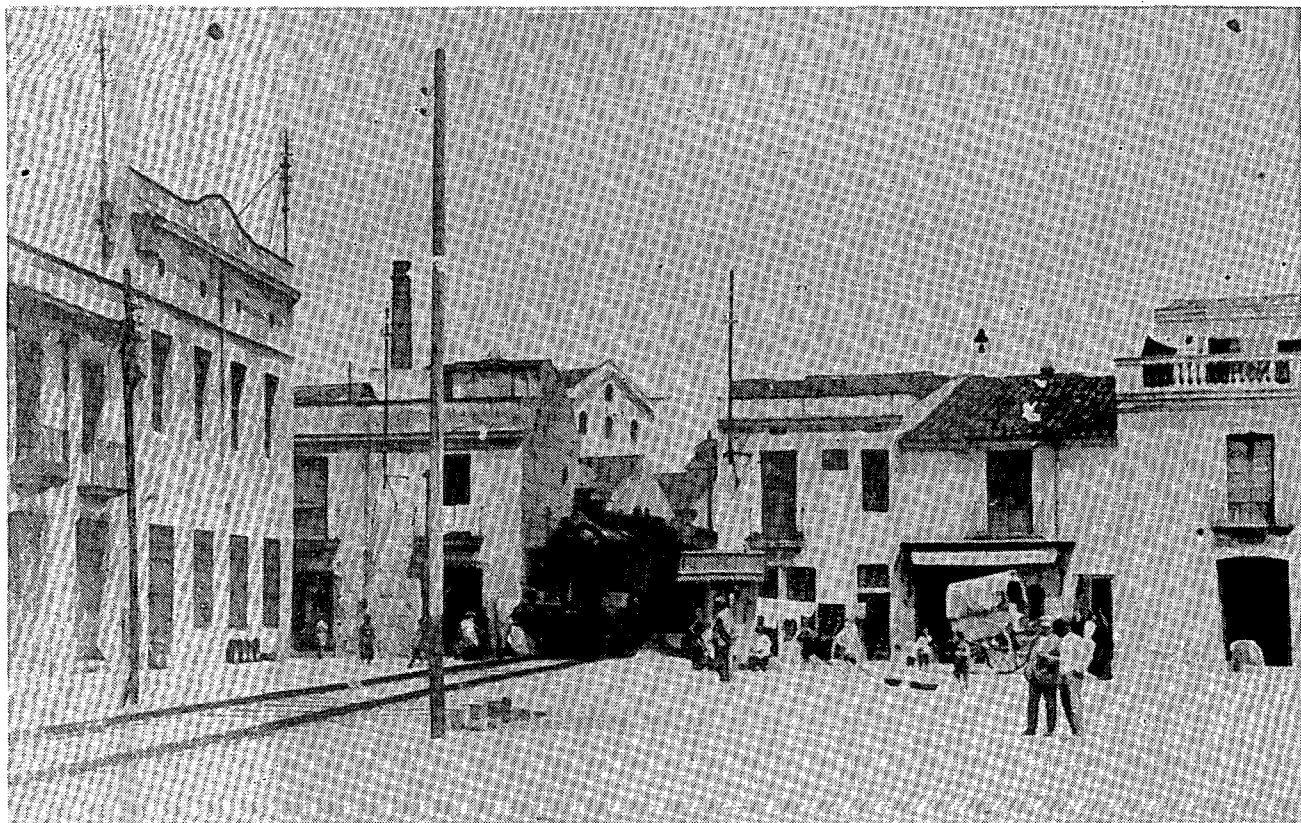
UN PERSONATGE DE LLEGENDA.

En Domingo Castellà, dit *El Ferm* ha passat a la història del món mariner com un autèntic personatge de llegenda.

Em digueren a la platja, una vegada, que el noi de *la Unió*, *el Cano*, havia fet fins i tot una poesia a ell dedicada, prova evident de l'impacte que aquest heroi mariner exercí en les mentalitats de les noves promocions de la gent de mar.

Del *Ferm* s'explicaven moltes anècdotes, verídiques les unes, imaginàries les altres. Una cosa és certa, fou un personatge excepcional.

Tothom era d'acord per dir que la mort era renyida amb ell. Diuen que una vegada el tren el va agafar en un passatge a nivell i el va rebutjar,

El pas del tren, la casa del baròmetre i Can Maitanquis (1920?)
MASM. Arxiu Fotogràfic.

no volent saber res d'ell. Una vegada també es va distingir en un foc que es va declarar a Can Vives. Crec que era un magatzem d'olis. Diuen que, desafiant les flames va fer heroïcitats.

L'any 1922, de trista recordança pels pescadors, puix que l'assenyalaven com l'*Any de la Galerna*, va ser també una fita més per als lloers del nostre heroi. Una tempesta d'una violència extraordinària es desencadenà sorprenent totes les barques en mar. En Domingo Castellà aconseguí arribar "en terra", nedant, mentre els altres dissortats finiren ofegats.

Deien també d'ell que una vegada, fent el servei militar a la marina, va tirar un oficial en mar perquè no li va agradar de la manera que li parlava.

En Mingo era també un home de grans sentiments. Llàstima de la debilitat que sentia per la beguda. Més d'una vegada havia donat feina a algun "municipal". Diuen que una vegada, acorralat per un d'ells, es tirà a l'aigua. Una vegada dins el seu element comminà el guàrdia que si era valent que hi anés. Va fer bé de no tirar-s'hi! A vegades, de bon matí, es passejava amb una panera de sardines pels carrers de la ciutat. Si alguna compradora el contrariava regatejant-li massa el preu, descarregava una lletania de renecs ben recargolats i per despit se n'anava a les Hermanites o a l'Hospital i els oferia la seva mercaderia.

En Castellà, fill de *la Ferma*, que era parenta del *Ferm*, m'explicà que aquest últim estava un dia preparant-se amb molta il·lusió un bon esmorzar. Tot d'una trucaren a la porta i es trobà nas a nas amb un captaire que li demanà un tros de pa. D'una manera absolutament espontània li donà el seu esmorzar. Amb aquest gest *En Mingo* s'integrava a les pàgines del meu Evangeli.

Morí com un pollet, ofegat per les emanacions d'anhídric carbònic d'una estufa, dins un fortí, ran de mar, on havia bastit en els darrers anys de sa vida la seva llar, perquè *el Ferm* havia trobat una companya.

LA PARET DE CAN MAITANQUIS.

Si la paret de Can Maitanquis pogués parlar segurament que es podria lligar un dels volums més complets de l'etnografia i folklore de la gent marinera del nostre Llevant.

Can Maitanquis era, i és encara, un bar. Per què així s'anomenava, jo no en sé pas res. Sempre m'havia agradat per les seves parets emblanquinades i les portes pintades de blau. El que sí sé és que els pescadors, joves o vells, a part d'haver pres més d'un vas de vi en el seu interior, han passat moltes hores recolzats en l'àmplia paret d'aquest establiment, cara el mar i a l'abric del vent, acaronats especialment a l'hivern per un benvingut cop de sol.

El joc de les botxes, a baix a mar (1905?)
MASM. Arxiu Fotogràfic. Fotografia Francesc Spà Salarich.

Quantes converses i quants pronòstics relatius al temps s'hi haurien encetat! Efectivament, tota classe de comentaris hi ha desfilat. Dels més corrents relatius a la vida de cada dia a les evocacions llunyanes de la guerra de Cuba viscuda pels avis, al transport de tomàquets de Canàries amb les seves corresponents peripècies, a les grans travessies fetes amb els pailebots i les goletes tallades per les drassanes de la costa de la Maresma, i d'altres i d'altres temes que molts d'ells restaran per sempre dessota la platja daurada del passat.

Fent orella hi hem sentit a parlar, en aquesta paret-fòrum, d'una representació de *Don Juan de Serrallonga*, farà ja uns vuitanta anys, i que denota el sentiment artístic inconegut dels mariners. Els comentaris eren fets amb un deix de melangia i amb una punta molt refinada d'ironia. Aquesta representació marcà data en la vida de la platja, tal com ho féu, d'una manera desagradable i tràgica, la galerna de l'any 1932. L'obra fou representada també, ciutat endins, a la plaça de Santa Anna.

“— Serrallonga, Déu vos guard!
— Qui sou vós que no us conec?
— Sóc un pobre estudiant
que baixa de la Vall d'Aran.”

Aquest fragment encara algú el recitava.

En Manelet *Geperut* interpretava el paper màxim de Don Juan. Aquest detall ja dona el to de la representació. Vells actors mariners, com En Cinto, *En Gestos i Males cares* també hi participaren.

Un altre esdeveniment artístic recollit fou la representació, ni més ni menys de *La Marina* d'Arrieta. Diuen que n'hi va haver per llogar-hi cadires i així ho crec. Tot el públic salat encoratjava els seus artistes especialment en els moments durs on els galls no hi mancaven. Les tan gastades *costas de Levante, playas las de Lloret...* revestiren aires d'apocalipsi.

Els herois d'aquesta actuació artística, que lluny de ridiculitzar-los ens inspira una gran admiració vers una gent senzilla que demostraven tenir una sensibilitat, un dinamisme i un sentit fi de l'humor, foren especialment *el Castillo*, l'artista incomprès, i *En Carmelo*. Descuidava *l'Almirante*, motiu que per ell sol ja parla d'una manera molt àmplia.

Parlant de *l'Almirante* voldríem fer un incís, car creiem que bé en val la pena. L'entusiasme d'aquesta persona pel “bel canto” fou tal que morí cantant, gest que trobem d'una gran sublimitat, encara més venint d'un home del carrer... El Dr. Campomar es disposava a operar-lo a l'Hospital, d'una hèrnia estrangulada. Naturalment l'home es sentia inquiet i ningú no sap el sentiment que tenia. El cas és que arribat a la taula d'operacions demanà al doctor que li permetés fer un “pinyol”, emprant l'argot artístic. Amb moltes penes i treballs va cantar *las costas* i acte seguit en confià a les mans del cirurgià. El destí volgué que morís al bloc operatori. Desitgem a *l'Almirante* un repòs etern a la Platja d'or del Poeta.

No volem acabar amb una nota greu aquesta evocació d'aquest univers mariner. Ella no correspondria amb llur bonhomia ni amb una gent acostumada a fer front, d'una manera serena, amb els elements atmosfèrics i amb l'adversitat.

Direm doncs que també es comentava, en aquesta paret-fòrum un cert mestre d'aixa que un dia va fer una barca i que a la fi resulta molt més gran que la sortida de la porta del seu *astillero*... Vàreig entendre dir que això l'obligà a prendre decisions greus...

Amb aquesta nota salada, cloem l'evocació d'un món prenyat de *poemes que són morts sota les xarxes* ...

Per ell el campanar ja no desgrana cap hora.

Jaume Lladó i Font

NOTES

1. Fragment de l'*Oda a Mataró* de Josep Punsola i Valls (1949).